

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:01.08.2025 Accepted/Kabul:23.12.2025

DOI:<https://doi.org/10.30794/pausbed.1755830>

Research Article/Araştırma Makalesi

Altun Erdoğan, K. (2025). "Türkiye'de Mutluluğun Belirleyicileri: 2024 Yaşam Memnuniyeti Araştırması'ndan Bulgular", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:71 EYS'25 Özel Sayısı, 6161-6179.

TÜRKİYE'DE MUTLULUĞUN BELİRLEYİCİLERİ: 2024 YAŞAM MEMNUNİYETİ ARAŞTIRMASI'NDAN BULGULAR*

Keziban ALTUN ERDOĞDU**

Öz

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren, davranışsal yaklaşımların etkisiyle, iktisat literatüründe "mutluluk ekonomisi" adı altında yeni bir araştırma alanı ortaya çıkmıştır. Bu alanda, bireylerin mutluluğu varsayımsal ya da normatif yaklaşımlar yerine, anket verilerine dayalı ampirik yöntemlerle incelenmeye başlanmış ve bu süreçte, mutluluk üzerinde gelir dışı etkenlerin önemi giderek artmıştır. Bu çalışmada da gelirin ötesindeki belirleyicilere odaklanılarak, Türkiye'de bireylerin mutluluğunu etkileyen faktörler ampirik olarak araştırılmıştır. Bu amaç için 2024 Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın verileri genelleştirilmiş sıralı lojistik regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerin yanı sıra, kamu hizmetlerine duyulan memnuniyet düzeyi, toplumsal ve bireysel düzeyde önem verilen kişiler ve değerler, geleceğe dair beklentiler ile güvenlik algısının da Türkiye'de bireylerin mutluluk düzeyleri üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bulgular doğrultusunda, Türkiye'de bireylerin mutluluğunu artırmaya yönelik olarak, kamu hizmetlerinin kalitesini artıran, sosyal destek sistemlerini güçlendiren ve geleceğe dair olumlu beklentiler oluşturmayı hedefleyen çeşitli politika önerilerinde bulunabilir.

Keywords: *Mutluluk Ekonomisi, Mutluluğun Belirleyicileri, Türkiye'de Mutluluk, Genelleştirilmiş Sıralı Lojistik Regresyon Yöntemi.*

DETERMINANTS OF HAPPINESS IN TURKIYE: FINDINGS FROM THE 2024 LIFE SATISFACTION SURVEY

Abstract

Since the mid-twentieth century, the growing influence of behavioral economics has given rise to the emergence of the "economics of happiness" as a distinct research field within the economics literature. This strand of research departs from hypothetical and normative approaches by employing empirical analyses based on survey data and increasingly emphasizes the relevance of non-income determinants of subjective well-being. Against this background, the present study empirically investigates the factors influencing individual happiness in Türkiye, with a particular focus on determinants beyond income. Using data from the 2024 Life Satisfaction Survey, the analysis is conducted through a generalized ordered logistic regression method. The results indicate that, alongside socio-demographic and economic characteristics, satisfaction with public services, socially and individually valued persons and norms, future expectations, and perceptions of security have significant effects on individuals' happiness levels in Türkiye. These findings suggest that policies aimed at improving the quality of public services, strengthening social support structures, and fostering optimistic future expectations may play a crucial role in enhancing happiness in Türkiye.

Anahtar kelimeler: *Economics of Happiness, Determinants of Happiness, Happiness in Türkiye, Generalized Ordered Logistic Regression Method.*

*Bu çalışma, EYS'25 Mikroekonometri Atölyesi modülünde yer alan Sıralı Tercih Modelleri dersi kapsamında öğretilen teknikler kullanılarak hazırlanmıştır.

**Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, DİYARBAKIR.
e-posta: keziban.altun@dicle.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-7724-4973>)

1. GİRİŞ

Mutluluk, psikoloji araştırmalarında köklü bir geçmişe sahipken, iktisat literatüründe bu alana yönelim görece yenisidir. Ancak iktisatçılar tarafından mutluluğa duyulan ilginin kökenleri, Adam Smith'in dönemine kadar geri götürülebilir. Smith, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill gibi erken dönem iktisatçılar, çalışmalarında mutluluk arayışına yer vermişlerdir (Graham, 2005: 42). Örneğin Smith (1759), bireyleri hangi unsurların mutlu ettiğine ilişkin çeşitli örnekler sunmuş ve mutluluğu hem fiziki koşullar hem yaşamdaki dinginlik ve erdemle ilişkilendirmiştir (Rojas, 2019a: 5) Bentham (1789) ise toplumdaki her bir bireyin ortak hedefinin mutluluk olduğunu ve bu mutluluğun insan doğasında var olan acıdan kaçınma ve hazzı yönelme dürtüsüyle şekillendiğini vurgulamıştır. Bentham'a (1789) göre haz ve acılar bireylerin karar alma süreçlerini etkileyen temel unsurlardır ve bunlar objektif olarak ölçülebilir niteliktedir. Faydacılık olarak bilenen bu yaklaşım, günümüzdeki mutluluk anlayışıyla önemli ölçüde benzerlik göstermektedir (Veenhoven ve Dumludağ, 2018: 235).

Bentham'ın görüşleri, büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Walras, Jevons, Marshall ve Menger gibi pek çok iktisatçı tarafından benimsenmiş ve iktisat disiplinine entegre edilmiştir. Bu dönemde yapılan analizlerde, piyasa süreçlerinin arka planında yer alan ve denge fiyatlarının oluşumunda belirleyici rol oynayan aktör, mutluluğu deneyimleyen ve eylemlerinde mutluluğu hedefleyen bir birey olarak kurgulanmıştır. Ekonomik kararların merkezinde yer alan temel unsur, bireylerin mutluluğuna ulaşma çabasıdır. Bu dönemde iktisatçılar, piyasa mekanizmaları üzerine çalışırken, aslında daha derin bir konuyu, yani insan mutluluğunu ele almışlardır (Frey ve Stutzer, 2002: 24).

Yirminci yüzyılın ilk yarısında, mantıksal pozitivizmin etkisiyle iktisat disiplini daha katı ve nicel yöntemlere dayalı bir yapıya dönüşmüştür. Bu süreçte iktisatçılar hipotezler, teoriler ve kanıtlar doğrultusunda hareket etmeye başlamış ve iktisat, soyut varsayımlar dünyasına hapsolmüştür. Fayda, rasyonel bireylerin parasal bütçe kısıtları altında gerçekleştirdikleri bireysel tercihler ve seçimler aracılığıyla gelirle bağlantılı bir kavram olarak ele alınmıştır (Graham, 2005: 42). Bireylerin faydası sadece gelirine ve tükettiği mal miktarına bağlı olduğu varsayılmıştır. Mutluluk yerine dar anlamda faydaya odaklanılmış ve Bentham'ın hazzı yönelik görüşleri eleştirilmiştir. Çoğu iktisatçı, tercih teorisini esas alarak, karar alma süreçlerinde faydanın ordinal olarak ölçülebileceğini öne sürmüştür. Örneğin Irving Fisher (1892) ve Wilfredo Pareto (1909), faydayı kardinal olarak belirlemek yerine a, b ve c sepetleri arasındaki kıyaslamalarla ölçüleceğini savunmuşlardır. Benzer şekilde Roy G. D. Allen (1935), Paul Samuelson (1938) ve John Hicks (1939) gibi anaakım iktisatçılar, faydayı doğrudan öznel mutluluk deneyimleriyle ilişkilendiren anlayışı terk ederek, tüketici davranışlarını sıralı bir yapıda açıklamaya yönelmişlerdir (Rojas, 2019a: 7-9). Özetle 1930'larda Lionel Robbins'in (1938) rasyonel tercih teorisinin standart iktisat yaklaşımının merkezine yerleşmesiyle birlikte, faydanın ölçümünde öznel deneyimler, kişiler arası karşılaştırmalar ve psikolojik unsurlar bilimsel olmadığı gerekçesiyle analiz dışında bırakılmıştır (Frey ve Stutzer, 2002: 19).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, iktisatta davranışsal yaklaşımların etkisiyle iktisatçılar yeniden mutluluk konusuna yönelmişlerdir. Mutluluğun anketlerle ölçülmeye başlanmasıyla, bireylerin öznel beyanlarının faydayı temsil etmek için güçlü bir vekil olduğu ortaya çıkmıştır. Ulusal düzeydeki temsili anketlerde bireylere genellikle, "Genel olarak düşündüğünüzde, şu sıralar hayatınızı nasıl değerlendirirsiniz-kendinizi çok mutlu, oldukça mutlu ya da pek mutlu değil şeklinde mi hissediyorsunuz?" gibi sorular yöneltilmektedir. Bu tür sorularda "genel olarak düşündüğünüzde" ve "şu sıralar" gibi ifadelerle yer verilmesi, katılımcıların yalnızca anlık duygularını değil, yaşamlarını daha geniş bir zaman perspektifi içinde değerlendirmelerine olanak tanımaktadır (Easterlin ve O'Connor, 2025: 3). Kardinal ölçülebilirliği ve bireyler arası karşılaştırmaya izin veren öznel mutluluk değerlendirmeleri hem sürece yönelik hem de deneyimlenen faydayı içerdiği için, geleneksel fayda kavramından daha kapsamlı bir refah göstergesi olarak öne çıkmaktadır (Veenhoven ve Dumludağ, 2018: 237).

Mutluluğa ilişkin temsili anket verilerini kullanan ilk iktisatçılar, Richard Easterlin (1974) ve Tibor Scitovsky (1976) olmuştur. Bu iktisatçıların araştırmaları, mutluluk ve ekonomi üzerine yapılan yeni çalışmaların başlangıç noktasıdır. Özellikle Easterlin'in (1974) çalışması, standart iktisat teorisinin aksine, gelir artışının temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra mutluluk düzeyinde kalıcı bir artışa yol açmadığını ortaya koymuştur. Easterlin (1974), doğrulanmamış varsayımlar ve etik-doktrinsel yaklaşımlardan farklı olarak, bireylerin mutluluğunu ampirik olarak araştırmış ve iktisatçıların mutluluk ve ekonomi ilişkisi üzerine yoğun bir şekilde çalışmasına öncülük etmiştir. Ampirik çalışmaların hızla artması, toplumların nasıl daha fazla mutlu olacağını odaklanan "mutluluk ekonomisi" adı altında yeni bir araştırma alanının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Mutluluk ekonomisi literatürünün önemli bir kısmı, bireysel mutluluğu etkileyen veya bireylerin mutluluğu açısından belirleyici olan faktörlerin incelenmesine yöneliktir. Uluslararası literatürde, mikro düzeyde mutluluğu etkileyen faktörler; sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerin yanı sıra kamu hizmetlerinin niteliği, aile ile arkadaşlık ilişkilerine verilen önem, kişisel güven ve geleceğe dair umut gibi kurumsal ve sosyal boyutları

kapsayacak şekilde geniş bir perspektiften incelenmiştir (örneğin, Frey ve Stutzer, 2002; Stutzer, 2004; Bruni ve Stanca, 2008; Becchetti vd. 2011, Clark, 2018; Montgomery, 2022; Blanchflower ve Bryson, 2024). Türkiye bağlamında yapılan çalışmalarda da ağırlıklı olarak, gelir karşılaştırmaları (Dumludag, 2013; Caner, 2015; Dumludag vd. 2016; Ugur, 2021; Kamilçelebi ve Burger, 2025), kamu hizmetlerinden memnuniyet (Polat ve Kılıç, 2022; Gezer ve Aysan, 2023), geleceğe ilişkin beklentiler (Caner, 2015; Kanlıoğlu ve Dumludağ, 2022) gibi belirli faktörlerin mutlulukla ilişkine odaklanılmıştır. Ulusal literatürde, bireysel mutluluğun belirleyicilerini farklı boyutlarıyla ele alan araştırmalar da bulunmaktadır (örneğin, Eren ve Aşıcı, 2017; Ayvaz Kızılgöl ve Öndes, 2020; Karaaslan ve Çalmaşur, 2023; Çomaklı Duvar vd., 2025; Caglayan-Akay vd., 2025). Bu araştırmalar, genellikle Yaşam Memnuniyeti Araştırması mikro veri seti kullanarak, ekonomik, demografik ve bireysel durumdan memnuniyeti içeren belirleyiciler üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar çoğunlukla, COVID-19 salgınının mutluluğun belirleyicileri üzerindeki etkilerini incelemiştir (Şehribanoğlu, 2024; Alkan ve Kavalcı, 2023; Çomaklı Duvar vd., 2025; Caglayan-Akay vd., 2025). Bu çalışmada ise mutluluğun belirleyicileri çevresel güvenlik algısı, umut düzeyi, hayatta en çok mutlu eden kişiler ve değerler gibi çeşitli konulara göre altı kategoride sınıflandırılarak, Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın 2024 yılına ait en güncel verileri ile analiz edilmiştir. Böylece, 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de bireylerin mutluluğunu şekillendiren ekonomik, sosyal ve bireysel faktörler kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Çalışmada giriş bölümünün ardından, mutluluğun belirleyicileri hakkında bilgi verilmiştir. Bunu takiben, analizlerde kullanılan veri seti ile değişkenler tanımlanmış ve metodoloji açıklanmıştır. Devamında, analizlerden elde edilen bulgular yorumlanmış ve literatür çerçevesinde tartışılmıştır. Son bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmış, politika yapıcıları için öneriler sunulmuş ve çalışmanın kısıtlarına değinilmiştir.

2. MUTLULUĞUN BELİRLEYİCİLERİ

Mutluluk araştırmalarının başlıca hedeflerinden biri, bireysel refahın çeşitli belirleyicilerini tanımlamak, bu faktörleri birbirinden ayırtmak ve niceliksel olarak ölçmektir. Bu kapsamda, bireylerin yaşamdan duydukları memnuniyeti ve iyi oluş algılarına ilişkin veriler toplanmakta; bu veriler, mutluluğun olası belirleyicileriyle olan ilişkilerini ortaya koymak amacıyla çoklu regresyon analizleriyle değerlendirilmektedir. Yapılan analizlerde, bireylerin genel mutluluk hissini şekillendiren pek çok faktör belirlenmiştir. Sosyal, ekonomik ve çevresel unsurlardan oluşan bu faktörler, beş ana kategori altında sınıflandırılabilir (Frey ve Stutzer, 2002; Dolan vd., 2008; Frey, 2018; Nikolova ve Graham, 2021):

i) Kişilik Yapısı: Kişilik yapısı büyük ölçüde genetik mirasla şekillenir ve bireyin mutluluk düzeyi üzerinde belirgin bir etkisi bulunmaktadır. Örneğin iyimserlik, dışa dönüklük, kişisel kontrol, özsaygı, duygusal dengesizlik, saldırganlık, kararsızlık gibi kişisel özellikleri insanları diğerlerinden daha mutlu ya da daha mutsuz yapan unsurlar arasında yer almaktadır.

ii) Ekonomik Faktörler: Maddi koşullar ve ekonomik beklentiler dikkate alınmadan bireyler arasındaki mutluluk farklılıklarının açıklanması mümkün değildir. Gelir düzeyi, nispi gelir, çalışma durumu, gelir yeterlilik düzeyi, enflasyon oranı, istihdam seviyesi, ekonomik gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımı ve işsizlik oranı gibi ekonomik faktörler, bireylerin mutluluk düzeyi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

iii) Sosyo-demografik Faktörler: Bireyin toplumsal konumunu ve demografik özelliklerini yansıtan yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma, eğitim seviyesi ve sağlık algısı gibi unsurlar, mutluluk düzeyini doğrudan veya dolaylı biçimde etkilemektedir. Bunlar çoğunlukla bireyin algı ve tutumlarıyla etkileşim içerisinde.

iv) Durumsal ve çevresel faktörler: Bireyin içinde bulunduğu sosyal yapı, toplumsal ilişkiler ağı, kültürel normlar, kamu hizmetlerinin kalitesi ve çevresel koşullar mutluluğunu belirleyen dışsal etkenlerdir. Örneğin, aile ve arkadaşlık ilişkileri, din, güven düzeyi, sosyal katılım ve gönüllülük faaliyetleri ile çevre kirliliği, iklim değişikliği ve yeşil alanlara erişim gibi faktörler, bireyin refahı üzerinde güçlü ve kalıcı etkiler oluşturabilir.

v) Kurumsal faktörler: Demokrasi, siyasi katılım ve hukukun işleyişi, bireylerin yaşadığı siyasi ve hukuki sistemin temel bileşenleri olarak bireysel mutluluk kadar toplumsal refah üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Kamusal güven, ekonomik gelişme ve sosyal adalet üzerinde doğrudan etkili olan bu faktörler, bireylerin genel mutluluk algısını da önemli ölçüde etkilemektedir.

Mutluluğun farklı ölçütleriyle ilişkili olan etkenler hem bireysel düzeyde hem de toplumsal düzeyde ortaya çıkabilmektedir. Bireysel düzeyde gelir, çalışma durumu, eğitim seviyesi, yaş, kişilik yapısı gibi faktörler belirleyici olurken; toplumsal düzeyde enflasyon oranı, gelir dağılımı, demokrasi ve çevresel koşullar gibi makroekonomik ve kurumsal faktörler önemli rol oynamaktadır (Clark, 2018: 247-252; Nikolova ve Graham, 2021: 13-20). Dolayısıyla mutluluğun belirleyicileri çok düzeyli bir yapıya sahiptir; bireysel özellikler mikro düzeyde etkili iken, toplumsal

faktörler makro düzeydeki farklılıklar üzerinden mutluluğu şekillendirmektedir (Veenhoven, 2010: 615). Bireysel faktörler, toplumsal düzeydeki hükümet biçimi veya sosyo-ekonomik eşitsizlik gibi dışsal etkenlerden farklı olarak, bireyler tarafından daha fazla kontrol edilebilir olarak algılanmakta ve bu nedenle öznel mutluluk değerlendirmelerinde daha doğrudan bir etki oluşturmaktadır (Easterlin ve O'Connor, 2025: 5).

Bireysel düzeyde mutlulukla ilişkili faktörlere yönelik kapsamlı bir literatür mevcut olup, bu literatür farklı bağlamlarda genel olarak tutarlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Küresel ölçekte yürütülen mutluluk anketlerine¹ dayanan araştırmalar, bireysel düzeydeki öznel iyi oluşun temel belirleyicilerinin, farklı kültürel değerler ve gelişmişlik düzeylerine rağmen büyük ölçüde benzer eğilimler sergilediğini göstermektedir.

Mutluluk ekonomisi alanının öncülerinden Easterlin (1974), Hadley Cantril ve Gallup Şirketi'nin kamuoyu araştırmalarına dayanan verileri kullanarak, bireysel düzeyde mutluluğun belirleyicilerini analiz eden ilk iktisatçı olmuştur. Easterlin (1974), ABD verileri üzerine yaptığı analizde, 1970 yılında "çok mutlu" olduğunu belirtenlerin oranının en düşük gelir grubunda yaklaşık %25 iken, en yüksek gelir grubunda bu oranın yaklaşık iki katına çıktığını ortaya koymuştur. Oswald (1997), Eurobarometer Araştırması 1990 yılına ait verilerini kullanarak, Easterlin (1974) tarafından belirli bir yılda yüksek gelirli bireylerin daha mutlu olduğu sonucun Avrupa ülkeleri için de geçerli olduğunu göstermiştir. Frey ve Stutzer (2002) de sıralı probit modeli kullanarak yaptıkları 1997 yılı İsviçre analizinde, gelir düzeyinin artışıyla birlikte ortalama yaşam memnuniyetinin genel olarak yükseldiğini bulmuştur. Araştırmacılar ayrıca, kadınların ile evli olan ve herhangi bir sağlık sorunu bulunmayan bireylerin yaşamlarından daha yüksek düzeyde memnuniyet duyduklarını göstermiştir.

İngiltere ve ABD üzerine yaptıkları çalışmada Blanchflower ve Oswald (2004), sıralı lojistik regresyon tahmini sonucunda, Frey ve Stutzer'in (2002) bulgusuyla tutarlı biçimde, yüksek gelirin ve evliliğin daha yüksek mutluluk düzeyiyle ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, söz konusu ülkelerde yaş ile mutluluk arasında orta yaşlı bireylerin en düşük mutluluk düzeyine sahip olduğu gösteren U biçiminde bir ilişki olduğu ve kadınlar ile çalışanların daha yüksek düzeyde mutluluk bildirdiği ortaya çıkmıştır. Bruni ve Stanca (2008) da Dünya Değerler Araştırması'nın 1990-2004 dönemini kapsayan verilerini kullanarak yaptıkları en küçük kareler (OLS) analizi sonucunda, dünya çapında kadınların erkeklerden, evli bireylerin evli olmayan bireylerden daha mutlu olduğunu; yaş ile mutluluk arasında U biçimli bir ilişki bulunduğunu ve çalışan ile sağlıklı bireylerin daha yüksek mutluluk düzeyine sahip olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca çalışmada, yakın sosyal ilişkilerin kalitesi ve bireyler arası güven düzeyinin yüksekliğinin mutluluğu pozitif yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Aile ve arkadaşlık ilişkilerine ayrılan zamanın mutluluk üzerindeki etkisini inceleyen Becchetti vd. (2011), Dünya Değerler Araştırması'nın dördüncü dalgası (1999-2004) verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri sıralı logit analizinde, yüksek gelir düzeyinin sosyal ilişkilere ayrılan zamanı negatif etkileyerek bireylerin mutluluk düzeyinin azaldığını bulmuştur. Ancak Colombo ve Stanca (2014), İtalya üzerine yaptıkları çalışmada, OLS tahmini sonuçlarına göre, 2001-2010 döneminde arkadaşlarla daha fazla vakit geçirilebilen şehirlerde (örneğin Roma'da) yaşamın belirli bir parasal bedel gerektirdiğini ve bu durumun yaşam kalitesi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Rasciute vd. (2017) de sıralı probit modeli kullanarak 2005 yılına ait İngiltere verileriyle yaptıkları analizde, televizyon izlemenin sosyal etkinliklere ayrılan zamanı kısıtlayarak mutluluğu olumsuz etkilediğini göstermiştir. Çalışmanın bulguları ayrıca, evli olmanın ve çocuk sahibi olmanın mutluluk üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu; buna karşın işsizlik ve düşük gelir düzeyinin mutluluğu olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

19 Latin Amerika ülkesini kapsayan çalışmasında Rojas (2019b), 2007 yılı Gallup Anketi verilerini kullanarak OLS tahmini sonucu, bireylerin yaşam memnuniyetinin kendi gelirleriyle pozitif, başkalarının gelirleriyle karşılaştırmalarıyla ise negatif ilişkili olduğunu bulmuştur. Bununla birlikte Rojas (2019b), evli bireylerin ve eğitim seviyesi yüksek olanların daha mutlu olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Montgomery (2022) de Gallup Anketi'nin 2011-2014 dönemine ait verilerini kullanarak gerçekleştirdiği sıralı probit analizinde, dünya genelinde evlilik ve eğitim düzeyinin mutlulukla pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacı, genel eğilimden farklı olarak, erkeklerin yaşamdan duydukları memnuniyet düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, Blanchflower ve Bryson (2024), 167 ülkeyi kapsayan analizlerinde, kadınların erkeklere kıyasla daha az neşeli ve sakin, ancak daha depresif ve yalnız olduklarını; bunun sonucunda yaşam memnuniyetlerinin daha düşük olduğunu belirlemiştir. Buna karşılık, Easterlin ve O'Connor (2025), Avrupa ülkelerinde 2016-2019 yılları arasında 25-64 yaş grubundaki kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek mutluluk düzeyine sahip olduğunu göstermiştir.

¹ Öznel iyi oluş düzeylerini küresel ölçekte ölçen başlıca veri kaynakları arasında Dünya Mutluluk Raporu, Mutlu Gezegen Endeksi, Dünya Değerler Araştırması ve Dünya Mutluluk Veritabanı öne çıkmaktadır.

Türkiye bağlamında gerçekleştirilen araştırmalar, mutluluğun mikro düzeydeki belirleyicileri açısından uluslararası literatürde rapor edilen genel eğilimlerle büyük ölçüde örtüşen bulgular sunmaktadır. Örneğin, Selim (2008), Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın (YMA) 2004 yılı verileriyle bireysel mutluluğun kaynağını oluşturan değerleri öznel refahın bir göstergesi olarak incelemiştir. Çalışmada multinomial logit modeli sonuçları, iş ve parayı mutluluğun merkezine yerleştiren bireylerde eğitim ve gelirin öne çıktığını; iş sahibi olmanın mutluluk kaynağı olarak değerlendirmede ise cinsiyetin etkili olduğunu ortaya koymuştur. 2011 yılı Geçişte Yaşam Anketi verilerini kullanarak, bireylerin yaşam memnuniyeti ile gelir karşılaştırmaları arasındaki ilişkiyi sıralı logit model ile analiz eden Dumluğag (2013), bireylerin yaşamdan duydukları memnuniyet üzerinde yalnızca mutlak gelir düzeyinin değil, refah merdiveninde algılanan sosyal konumlarını gösteren gelir karşılaştırmalarının da etkili olduğunu göstermiştir. Caner (2015) de 2003-2011 dönemi YMA verilerine dayanan OLS analizinde, refah merdiveninde daha üst gelir basamaklarında yer alan bireylerin, düşük gelir gruplarına kıyasla daha yüksek mutluluk düzeyine sahip olduklarını belirlemiştir. Benzer şekilde Dumluğag vd. (2016), LSS'nin 2011 yılı verileriyle Türkiye'de yaşayan 7.368 birey üzerine gerçekleştirdikleri analizde, gelir karşılaştırmalarının mutluluk üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sıralı lojistik regresyon analizi sonuçları, nispi gelirin bireysel mutluluğu belirlemede mutlak gelir düzeyi kadar önemli olduğu hipotezini doğrulamıştır.

Eren ve Aşıcı (2017), YMA'nın 2004-2013 dönemini kapsayan verilerle yaptıkları çalışmada, bireysel mutluluğun belirleyicilerini incelemiştir. Sıralı logit model tahmini sonucunda, kadınların, evli olanların ve bir işte çalışan bireylerin mutluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu; geleceğe yönelik olumlu beklentiler ile sağlık ve aylık gelirden duyulan memnuniyetin mutluluğu olumlu yönde etkilediği ve yaş ile mutluluk arasında U şeklinde bir ilişki bulunduğu ortaya konmuştur. Ayvaz Kızılgöl ve Öndes (2020), 2009-2019 dönemi YMA verilerini kullanarak yaptıkları analizde, erkeklerin, bekârların ve şehirde yaşayan bireylerin mutluluk düzeylerinin düşük olduğu; buna karşılık, sağlık, evlilik, iş ve gelir memnuniyetinin ve geleceğe dair olumlu beklentilerin mutluluğu artırdığı bulgusuna ulaşmıştır. YMA'nın 2003-2007 dönemi verilerine dayanan çalışmasında Ugur (2021), OLS analizi sonuçlarına göre, genç ve ileri yaş grubundaki bireylerin, kadınların ve evli bireylerin daha mutlu olduğunu; bir işte çalışmanın, sağlık ve arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyetin ise mutluluk üzerinde pozitif bir etkisi bulunduğunu göstermiştir. Ugur (2021) ayrıca, bireysel mutluluğu artıran mutlak gelir etkisinin, bireyin yaşadığı şehrin ortalama gelirindeki artışla azaldığını bulmuştur. Kanlioğlu ve Dumluğag (2022), 2003-2018 dönemi YMA verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri OLS analizi ile, istihdama dair olumlu beklentilerin bireylerin mutluluk düzeyini yükselttiğini, olumsuz beklentilerin ise mutluluğu azalttığını ortaya koymuştur.

YMA 2014-2018 dönemi verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada Ucal ve Günay (2022), sıralı logit model tahmini sonucunda, erkeklerin, yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin ve ev sahibi olanların mutluluk düzeylerinin yüksek olduğunu ve yaş ile mutluluk arasında U biçiminde bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. COVID-19 döneminde ekonomik ve kurumsal faktörlerin mutlulukla ikilisini araştıran Polat ve Kılıç (2022), Isparta'da yaşayan 432 birey üzerinde yaptıkları anket analizinde, işsizliğin ve düşük gelir düzeyinin mutluluk üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğunu; sağlık, eğitim gibi kamu hizmetlerinin yeterlilik düzeyinin ise mutluluğu artırdığını tespit etmiştir. Gezer ve Aysan (2023), YMA'nın 2019 yılı verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri multinomial lojistik regresyon analizi ile, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik kurumları gibi kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyetin mutluluk düzeyini olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir. Karaaşlan ve Çalmaşur (2023), 2015-2019 YMA verilerine dayanan genelleştirilmiş sıralı logit analizi sonucunda, genç, kadın, evli ve çalışan bireylerin daha mutlu olduğu; yüksek gelir ve eğitim seviyesinin mutlulukla pozitif ilişkili olduğu ve geleceğine umutla bakan, sağlığı mutluluk kaynağı olarak gören kişilerin yüksek mutluluk düzeyine sahip olduğu bulguna ulaşmıştır.

COVID-19 döneminde bireysel mutluluğu belirleyicilerini genelleştirilmiş sıralı logit modeli ile analiz eden Alkan ve Kavalcı (2023), 2020 yılı YMA verilerini kullanarak, kadınların, çalışanların ve evlilerin daha yüksek mutluluk düzeyi bildirdiğini; gelir ve eğitim seviyesinin mutluluğu artırdığını ve geleceğe dair umut ile sağlık memnuniyetinin mutluluk üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Şehribanoğlu (2024) da YMA'nın 2019 ve 2020 yılı verilerini kullanarak, pandemi sürecinde mutluluğu etkileyen başlıca faktörlerin iş memnuniyeti, işsizlik ve ucuz ürün tüketimi olduğunu saptamıştır. Benzer şekilde, Çağlayan-Akay vd. (2025), YMA'nın 2019-2021 dönemi verileri üzerinde yaptıkları genelleştirilmiş sıralı lojistik regresyon analizinde, pandemi boyunca işsizlik, gelir yetersizliği ve sağlık sorunlarının mutluluk üzerinde azaltıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çomaklı Duvar vd. (2025), 2020 yılı YMA verilerine dayanan analizlerinde, COVID-19 sürecinde sağlıktan memnuniyetin ve geleceğe yönelik umut düzeyinin mutluluğu artırdığını göstermiştir.

Türkiye özelinde ve uluslararası ölçekte gerçekleştirilen çalışmalar, mikro düzeyde mutluluğun belirleyicilerine ilişkin genel bir tutarlılık bulunduğunu göstermektedir. Buna göre daha yüksek gelir düzeyi ve bir partnerin varlığı daha yüksek mutluluk düzeyleriyle ilişkilendirilirken; işsizlik ve sağlık sorunları ise mutluluğu olumsuz yönde

etkileyen faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte mutluluk düzeyleri, genç ve ileri yaştaki bireylerde daha yüksek seyrederken; bu düzeyin 40'lı yaşlar ile 50'li yaşların başlarında belirgin bir düşüş gösterdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, yakın sosyal ilişkilerin niteliği ve bireyler arası güven düzeyinin yüksekliği, öznel iyi oluş üzerinde pozitif yönde etkili faktörler olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak, kadınların erkeklere kıyasla daha mutlu oldukları ve yaşamlarından daha fazla memnuniyet duydukları bulunmuştur. Bunun yanı sıra, bireylerin mutluluk düzeylerinin mutlak gelir artışıyla birlikte yükseldiği; ancak kendilerini kıyasladıkları kişilere göre algılanan gelir düzeyinin (nispi gelir) düşük olması durumunda, bu etkinin zayıfladığı ya da tersine döndüğü görülmüştür.

Makro düzeyde mutluluğu açıklamaya odaklanan araştırmalarda, kişi başına düşen reel gelir, sistematik olarak incelenen ilk ve en yaygın makroekonomik göstergelerden biri olarak öne çıkmaktadır. İlk olarak Easterlin (1974), 1946-1970 dönemine ait ABD verilerini incelediği çalışmada, kişi başına reel gelirin %60'tan fazla artmasına karşın, 1957 sonrasında "çok mutlu" olduğunu bildirenlerin oranında anlamlı bir değişim gözlenmediğini ortaya koymuştur. Easterlin (1995), 1972-1991 dönemi Genel Sosyal Araştırma verilerini kullanarak ABD için analizini tekrarlamış ve kişi başına reel gelirin yaklaşık üçte bir oranında artmasına karşın, kendini mutlu olarak tanımlayanların oranının %30 civarında sabit kaldığını göstermiştir. Clark vd. (2008), Dünya Mutluluk Veritabanı'nın 1973-2004 dönemi verilerini kullanarak benzer bir örüntüyü gelişmiş Avrupa ülkeleri için doğrulamıştır. Çalışmanın bulgularına göre, İtalya, Hollanda, Almanya, Fransa ve İngiltere'de gelir artışına rağmen ortalama yaşam memnuniyeti 2,5-3,5 puan aralığında sabit kalmıştır. Easterlin vd. (2010), 17 gelişmiş, 11 geçiş ve 9 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan analizlerinde, belirli bir yılda mutluluk ile gelir arasında pozitif bir ilişki gözlenmesine karşın, 1994-2006 döneminde bu ilişkinin sürdürülemediğini ortaya koymuştur. Myers ve Diener (2018) de 1957-2020 yıllarını kapsayan ABD Genel Sosyal Araştırması verileriyle, kişi başına reel gelirin dört katına çıkmasına karşın, "çok mutlu" bireylerin oranının yaklaşık %30 düzeyinde değişmeden kaldığını göstermiştir. Türkiye için gerçekleştirdiği analizde Ugur (2021), Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na dayanarak, 2003-2017 yılları arasında gelirin mutluluk üzerindeki etkisinin zaman içerisinde azaldığı sonucuna varmıştır. Easterlin ve O'Connor (2025), 1981-2018 dönemine ait Dünya Değerler Araştırması verilerini kullanarak, kişi başına reel gelirdeki artışa rağmen, Kuzey Avrupa'da yaşam memnuniyeti ortalamasının 8, Batı Avrupa'da ise yaklaşık 7 puan düzeyinde sabit kaldığını gözlemiştir. Genel olarak, çalışmalar kişi başına düşen reel gelirdeki artışın zaman içerisinde mutluluk düzeyinde ek bir artışa yol açmadığını göstermektedir.

Mutluluk üzerine yapılan makro düzeyli çalışmalarda, kişi başına düşen reel gelirin yanı sıra işsizlik ve enflasyon oranı ile mutluluk arasındaki ilişki de incelenmiş; her iki değişkenin de mutlulukla negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. ABD ve Avrupa ülkelerini kapsayan analizlerinde, Di Tella vd. (2003), sıralı probit tahmin yöntemiyle 1975-1992 yılları arasında enflasyon ve işsizlik oranlarının yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Di Tella ve MacCulloch (2006), 10 OECD ülkesine ilişkin 1975-1992 dönemi verilerini analiz ederek hem enflasyonun hem de işsizlik oranının bireylerin yaşam memnuniyeti olumsuz yönde etkilediğini tespit etmiştir. Blanchflower vd. (2014) de Eurobarometer Araştırması'nın 1975-2013 dönemi verilerini kullanarak, 31 Avrupa ülkesinde enflasyon ve işsizlik oranlarındaki artışın yaşam memnuniyetini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Alkan ve Çilesiz (2022), Türkiye örneği üzerinden, Dünya Mutluluk Raporu'nun 2021 yılı verileriyle yaptıkları analizde, mutluluğun makroekonomik göstergelerden enflasyon ve işsizlik oranlarıyla güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Easterlin ve O'Connor (2025), 1985-2018 dönemine ait Avrupa ülkeleri verileri üzerinde gerçekleştirdikleri OLS tahminleri sonucunda, enflasyon ve işsizlik oranlarının mutluluk düzeyini azalttığını ortaya koymuştur.

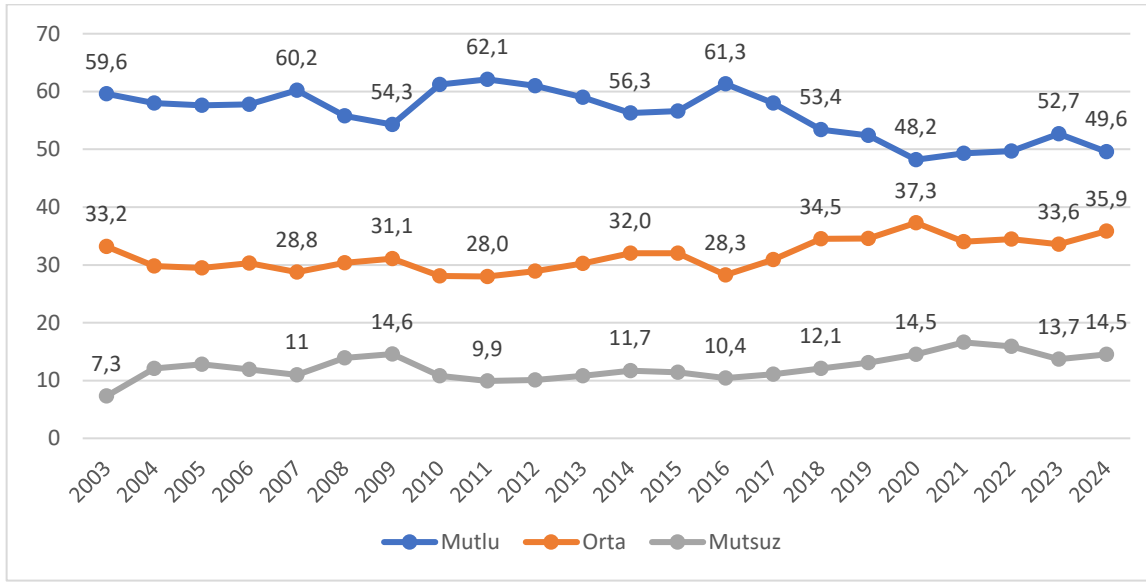
Toplumsal mutluluğun belirleyicileri arasında yer alan kurumsal faktörler, ekonomik göstergelerin ötesinde bireylerin öznel iyi oluşunu etkileyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ampirik araştırmalarda, genel olarak iyi işleyen kurumların, mutlulukla genellikle pozitif yönde ilişki gösterdiği; buna karşın kurumsal zayıflıkların mutluluk düzeyiyle negatif bir ilişki içinde olduğu ortaya çıkmıştır. İlk olarak, Frey ve Stutzer (2000), 1992 yılı İsviçre verileri üzerinde yaptıkları analizde, yüksek demokrasi düzeyi ve ekonomik özgürlüğün bireylerin mutluluk düzeyini artırdığını bulmuştur. Benzer şekilde, Rode (2013), araç değişken yöntemiyle gerçekleştirdiği analizde, mutluluk açısından gelişmekte olan ülkelerde demokrasi, güçlü para sistemi ve serbest ticaret gibi ekonomik özgürlüklerin; gelişmiş ülkelerde ise hukukun üstünlüğü ile mülkiyet haklarının güvenliğinin belirleyici olduğunu bulmuştur. Alkan ve Çilesiz (2022) de Türkiye'de yolsuzluk algısı, hükümete güven ve bireysel özgürlüklerin bireylerin mutluluğunu belirleyen temel kurumsal faktörler arasında yer aldığını ortaya koymuştur. Avrupa Değerler Araştırması'nın 1981-2021 verilerini analiz eden Blanchflower ve Bryson (2024), politik sisteme duyulan güven düzeyi arttıkça, Avrupa'daki kadınların mutluluk düzeylerinin de yükseldiği bulgusuna ulaşmıştır.

Toplumsal düzeyde doğal çevrenin mutluluk üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, çevre kirliliği, iklim değişikliği ve yeşil alanlara erişim gibi unsurların mutluluğun önemli belirleyicileri arasında yer aldığını

göstermektedir. Örneğin, Levinson (2012), 1984-1996 yılları arasında ABD verileriyle gerçekleştirdiği OLS analizinde, hava kirliliği düzeyinin yerel mevsimsel ortalamasının üzerine çıktığı dönemlerde bireylerin daha düşük mutluluk düzeyleri bildirdiğini tespit etmiştir. Krekel vd. (2016), sabit etkiler modeliyle yaptıkları analizde, nüfusu 100.000'in üzerinde olan 32 büyük Alman kentinde park gibi kentsel yeşil alanlara erişimin konutla ilişkili iyi oluş üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. TÜİK'in 2013 yılı iller düzeyindeki verilerini analiz eden İnan (2020), OLS tahmin sonuçlarına göre yağış oranının mutluluk üzerinde etkili olmadığını, nem oranının yüksek olduğu bölgelerde mutluluk düzeyinin artış gösterdiğini belirlemiştir. Xia vd. (2022) de 2005-2018 döneminde 151 ülkeyi kapsayan Gallup World Poll verileri kullanılarak, daha iyi hava kalitesinin bireylerin öznel iyi oluş düzeyini artırdığını göstermiştir.

3. TÜRKİYE'DE MUTLULUK

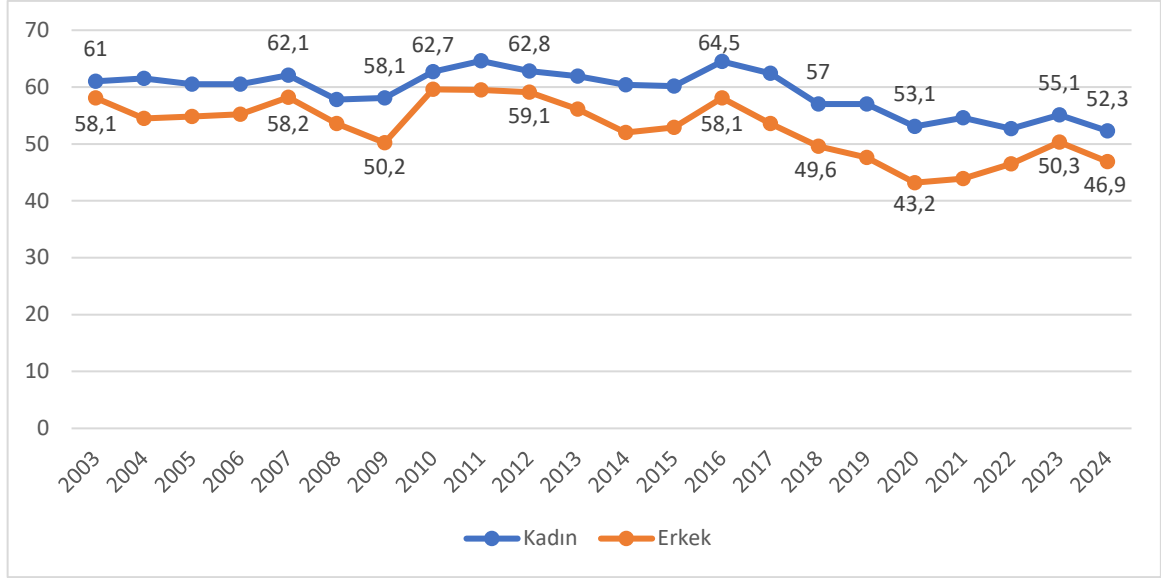
2024 Dünya Mutluluk Raporu (WHR) verilerine göre Türkiye, 144 ülke arasında 10 üzerinden 4.975 puanlık ortalama mutluluk skoru ile 99. sırada yer almıştır. Türkiye, ortalama mutluluk düzeyi 6 puanın üzerinde olan yüksek mutluluğa sahip ülkeler ile 4.5 puanın altında kalan düşük mutluluğa sahip ülkeler arasında yer almakta; bu doğrultuda, orta düzeyde bir mutluluğa sahip ülke olarak değerlendirilmektedir. Ülke içindeki mutluluk düzeyinin zaman içindeki seyri ise Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Türkiye’de genel mutluluk düzeyi, 2003-2024

Kaynak: TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması’ndan elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Şekil 1’de Türkiye’de 2003-2024 yılları arasındaki 21 yıllık dönemde genel mutluluk düzeyinde dalgalanmalar yaşandığı görülmektedir. 2003 yılında mutlu olduğunu bildiren 18 ve üzeri yaştaki bireylerin oran %59,6 iken, küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında bu oran 54.3’e gerilemiştir. Buna karşın, krizin etkisiyle orta düzeyde mutlu olduğunu beyan eden bireylerin oranı 2007 yılında %28,8 iken 2009 yılında %31,1’e; mutsuz olduğunu beyan eden bireylerin oranı ise aynı dönemde %11’den %14,6’ya yükselmiştir. 2011 yılında mutlu olduğunu belirtenlerin oranı en yüksek noktaya ulaşarak %62,1 olmuş ve bu yıldan sonra düşüşe geçerek 2016 yılında tekrardan %61,3’e yükselmiştir. Orta düzeyde mutlu ve mutsuzluk beyanı ise aynı dönem içinde tam tersi bir trend sergilemiştir. 2019 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi ve sonrasında uygulanan karantina önlemleri nedeniyle, 2020 yılında kendini mutlu olarak beyan edenlerin oranı %48,2 ile en düşük seviyeye gerilemiştir. Bununla birlikte, 2020 yılında mutsuz olduğunu beyan edenlerin oranı 14.5 ve orta düzeyde mutlu olduğunu beyan edenlerin oranı ise 37.3 ile en yüksek seviyeyi görmüştür. 2021 sonrası dönemde pandeminin etkilerinin azalmaya başlamasıyla, mutlu olduğunu ifade eden bireylerin oranında artış gözlenmiş ve bu oran 2023 yılında %52,7’ye ulaşmıştır. 2024 yılında ise bu oran 3,1 puan azalarak %49,6 olarak kaydedilmiştir. Mutluluk oranıyla ters yönlü bir eğilim gösteren orta düzeyde mutluluk ve mutsuzluk beyanları, ilgili yılda sırasıyla %35,9 ve %14,5 olarak gerçekleşmiştir. Genel olarak şekil incelendiğinde, Türkiye’de mutlu bireylerin oranının mutsuz bireylerin oranından daha yüksek olduğu; ancak zaman içerisinde mutsuz bireylerin oranında artış gözlemlendiği söylenebilir.

Şekil 2: Cinsiyet göre mutluluk düzeyi, 2003-2024

Kaynak: TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması'ndan elde edilen verilerle oluşturulmuştur.

Şekil 2, Türkiye’de 2003-2024 yılları arasında kadın ve erkeklerin mutluluk düzeylerinde bazı yıllarda artış, bazı yıllarda ise azalma yaşandığını göstermektedir. 2003 yılında mutlu olduğunu bildiren kadınların oranı %61 iken, erkeklerin oranı %58,1’dir. 2008 küresel ekonomik krizinin 2009 yılına yansıyan etkileri nedeniyle, her iki cinsiyette de mutluluk oranında düşüşler gerçekleşmiş; bu oran kadınlarda %58,1’e, erkeklerde ise %50,2’ye gerilemiştir. 2009 yılından itibaren hem kadınlar hem de erkekler arasında mutluluk beyanlarında artış gözlemlenmiş; 2013 ve 2014 yıllarında kısa süreli düşüşler yaşansa da 2016 yılında en yüksek seviyeye ulaşılmıştır. Bu yılda mutlu olduğunu beyan eden kadınların oranı %64,5; erkeklerin oranı ise %58,1 olmuştur. 2016 yılından sonra kadın ve erkeklerin mutluluk oranı düşüş eğilimine geçmiştir; COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılında kadınlarda %53,1 ve erkeklerde %43,2 oranı ile en düşük düzeye gerilemiştir. 2023 yılına gelindiğinde ise mutlu olduğunu bildiren kadınların oranı %55,1’e; erkeklerin oranı ise %50,3’e yükselmiştir. Ancak 2024 yılında bu oran kadınlarda 2,8 puan azalarak %52,3 ve erkeklerde 2,3 puan azalarak %46,9 olarak kaydedilmiştir. Şekil genel olarak, 2003-2024 döneminde Türkiye’de kadınların mutluluk oranlarının erkeklere kıyasla daha yüksek seyrettiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de mutluluk kaynağı, 2014-2024

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Mutluluk kaynağı olan kişiler											
Tüm aile	73.3	72.3	70.2	70.6	74.2	74.1	69.7	67.6	67.6	69.9	72.9
Çocuklar	13.4	13.1	15.1	14.3	12.9	12.8	15.0	16.8	16.3	15.0	13.2
Eş	5.0	5.3	4.7	5.4	3.6	3.7	3.5	4.1	3.9	3.8	3.4
Anne/baba	3.1	2.8	3.6	3.2	2.7	2.5	3.6	4.0	3.8	2.9	3.0
Kendisi	1.9	2.7	2.7	3.4	3.3	3.8	4.2	4.0	4.8	5.4	4.2
Torunlar	1.4	1.9	1.9	1.9	1.8	1.6	2.2	2.1	1.9	1.8	1.9
Diğer	2.1	1.9	1.7	1.2	1.4	1.5	1.9	1.5	1.8	1.3	1.5
Mutluluk kaynağı olan değerler											
Sağlık	68.8	68.8	72.1	68.0	69.0	69.9	70.9	69.0	68.2	69.5	68.3
Sevgi	15.4	15.8	14.6	16.6	15.5	14.3	12.8	14.3	13.2	13.2	14.4
Başarı	8.5	8.6	7.0	9.0	8.8	9.2	8.8	8.9	9.5	9.2	8.9
Para	4.2	3.9	3.2	3.9	4.2	4.2	4.6	5.1	6.2	5.3	6.4
İş	2.2	2.0	2.3	1.9	2.2	2.1	2.3	2.3	2.6	2.6	1.8
Diğer	0.9	1.0	0.8	0.6	0.2	0.3	0.7	0.4	0.3	0.2	0.2

Kaynak: TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması.

Tablo 1'deki verilere göre, Türkiye'de 2014-2024 döneminde bireyler, mutluluk kaynağı olan kişiler arasında en yüksek oranda tüm aileyi belirtmişlerdir. 2014 yılında mutluluğun kaynağı olarak tüm aileye gören bireylerin oranı %73,3 iken, bu oran 2024 yılında %72,9 olmuştur. İnsan sağlığı üzerinde tehdit oluşturan COVID-19'un etkisiyle tüm ailenin oranında bir artış beklenirken, tam tersine 2020 yılında %69,7'ye gerilemiştir. İlgili yılda, mutluluk kaynağı olarak belirtilen kişiler arasında en yüksek artışlar, %4,2 ile kendisi ve %15 ile çocuklar kategorilerinde gerçekleşmiştir. Mutluluk kaynağı olan kişiler arasında, aileden sonra en yüksek oranların sırasıyla çocuklara ve eşe ait olduğu görülmektedir. 2024 yılında bireylerin mutluluk kaynağı olarak gördükleri kişiler arasında çocukları belirtenlerin oranı %13,2, eşi belirtenlerin oranı ise %3,4'tür. Bu kategorileri %3 oranı ile anne-baba ve %4,2 ile bireyin kendisi takip etmektedir. Torunlar ve diğer kişiler ise mutluluk kaynağı olarak en düşük oranda belirtilen kategoriler arasında yer almıştır.

Mutluluk kaynağı olan değerler incelendiğinde, 2014 ile 2024 yılları arasında Türkiye'de en yüksek orana sahip değerlerin sağlık olduğu görülmektedir. Sağlığa verilen önemin oranı 2014 yılında %68,8 iken, insan sağlığı üzerinde tehdit oluşturan COVID-19'un etkisiyle 2020 yılında %70,9'a yükselmiştir. 2024 yılında ise bu oran %68,3 olarak gerçekleşmiştir. Sağlıktan sonra sevgi, mutluluk kaynağı olan değerler arasında en yüksek orana sahiptir. 2014 yılında bireylerin hayatta en çok mutlu eden değer olarak sevgiyi belirtme oranı %15,4 iken, bu oran 2024 yılında %14,4 olarak kaydedilmiştir. 2020 yılından sonra mutluluğun kaynağı olan değerler arasında para kategorisinde genel bir artış gözlenmiş ve 2024 yılında %6,4 oranı ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Esasen, Türkiye'nin küresel ekonomik gelişmelere paralel şekilde ekonomik açıdan zorlu bir süreçten geçiyor olması, elde edilen bu sonucun şaşırtıcı olmadığını göstermektedir. COVID-19 sonrası dönemde, özellikle 2022 yılında, benzer bir eğilim başarı ve iş değerleri açısından da dikkat çekmektedir. 2014 yılında mutluluğun kaynağı olarak başarıyı ve işi görenlerin oranı sırasıyla %8,5 ve %2,2 iken, 2022 yılında bu oranlar sırasıyla %9,5'e ve %2,6'ya yükselmiştir. Bununla birlikte, incelenen dönemde mutluluk kaynağı olarak belirtilen değerler arasında en düşük oranların iş ve diğer değerler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de yaşayan bireylerin maddi değerlere oranla sağlık ve sevgi gibi manevi değerlere daha fazla önem verdikleri söylenebilir.

4. AMPİRİK ANALİZ

4.1. Veri Seti

Çalışmada TÜİK tarafından son uygulanan 2024 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın (YMA) verileri kullanılmıştır. Araştırma, Türkiye vatandaşlarının değerlerini, davranışsal eğilimlerini ve yaşam koşullarını ölçmeyi ve bu unsurların zaman içerisindeki değişimini izlemeyi amaçlamaktadır. YMA, 2003 yılından bu yana her yıl 18 ve üzeri yaşta bireylere hane ve fert formu kullanılarak genellikle yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmaktadır. YMA'da; bireysel durumdan memnuniyet, temel yaşam alanlarındaki memnuniyet düzeyi, mutluluk, sağlık, eğitim, geleceğe yönelik beklentiler, güvenlik algısı, kamu hizmetlerinden faydalanma ve memnuniyet, toplumsal baskı algısı ve umut düzeyi gibi çeşitli konularda bilgiler yer almaktadır.

2003-2012 yılları arasında araştırma, kır-kent ayrımı ve Türkiye geneli için temsil gücü sağlayacak şekilde tasarlanmış; 2013 yılında ise örneklem hacmi, il düzeyinde tahmin üretilebilecek biçimde artırılmıştır. 2014 yılından itibaren araştırma, yalnızca Türkiye toplam düzeyinde tahmin sağlayacak şekilde yürütülmektedir. 2024 yılında 4.626 hane ve 9.462 bireyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde katılımcılara, likert ölçeğine uygun olarak hazırlanan anket soruları yöneltilmiştir. Sorular ihtiyaçlar doğrultusunda her yıl revize edilmekte; konu bazında anket formuna yeni sorular eklenmekte ya da mevcut bazı sorular çıkarılmaktadır.

4.2. Değişkenler

Mutluluğu etki eden faktörler; sosyo-demografik ve ekonomik göstergeler, kamu hizmetlerinden memnuniyet, mutluluğun kaynağı, geleceğe yönelik beklentiler ve güvenlik algısı olmak üzere 6 grupta toplanmıştır. Bu değişkenlere ait ölçek, anket şıkları ve her bir değişkenin hangi alanda sınıflandırıldığı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlerin açıklamaları

Değişken Grubu	Değişken	Açıklamalar
Bağımlı Değişken	“Yaşamınızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?”	Likert Ölçeği, 3 kategori ¹ : 1. Mutlu, 2. Orta düzeyde mutlu 3. Mutsuz
Sosyo-demografik Göstergeler	Yaş	Kukla Değişken: 18-24 yaş grubu, 25-34 yaş grubu, 35-44 yaş grubu (temel sınıf), 45-54 yaş grubu, 55-64 yaş grubu, 65 ve üzeri yaş grubu
	Cinsiyet	Kukla Değişken: Kadın, Erkek (temel sınıf)
	Medeni durum	Kukla Değişken: Evli, Bekâr (Hiç evlenmedi/Boşandı/Eşi öldü) (temel sınıf)
	Eğitim seviyesi	Kukla Değişken: Bir okul bitirmede (temel sınıf), İlköğretim, Ortaöğretim, Yükseköğretim
Ekonomik Göstergeler	Hanenin aylık toplam net geliri	Likert Ölçeği, 5 kategori: 1. 0-8500 TL, 2. 8501-12500 TL, 3. 12501-17500 TL, 4. 17501-25500 TL, 5. 25501+ TL
	Gelirin hanenin temel ihtiyaçlara karşılama düzeyi	Kukla Değişken: Gelirin ihtiyaçları karşılama düzeyi kolay, Gelirin ihtiyaçları karşılama düzeyi orta, Gelirin ihtiyaçları karşılama düzeyi zor (temel sınıf)
Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet	Sağlık hizmetlerinden memnuniyet	Kukla Değişken: Memnun, Orta memnun, Memnun değil (temel sınıf)
	Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) hizmetlerinden memnuniyet	Kukla Değişken: Memnun, Orta memnun, Memnun değil (temel sınıf)
	Ulaştırma hizmetlerinden memnuniyet	Kukla Değişken: Memnun, Orta memnun, Memnun değil (temel sınıf)
Mutluluğun Kaynağı	Mutluluğun kaynağı olan kişiler	Kukla Değişken: Kendi/Eş, Çocuklar/Anne-baba, Arkadaşlar/Yeğenler/Torunlar/Diğer (temel sınıf), Tüm aile
	Mutluluğun kaynağı olan değerler	Kukla Değişken: Sağlık/Sevgi, Başarı/İş/Para/Diğer (temel sınıf)
Geleceğe Dair Umut ve Beklenti	Kendi geleceğinden umut düzeyi	Kukla Değişken: Umutlu, Umutlu Değil (temel sınıf)
	Önümüzdeki yıl (2025) hayat beklentisi	Kukla Değişken: Daha iyi olacak, Aynı olacak, Daha kötü olacak (temel sınıf), Fikri yok
Güvenlik Algısı	Gece yalnız yürürken güvenlik düzeyi	Likert Ölçeği, 5 kategori: 1. Çok güvenli, 2. Güvenli, 3. Orta, 4. Güvensiz, 5. Çok güvensiz
	Evde yalnızken güvenlik düzeyi	Likert Ölçeği, 5 kategori: 1. Çok güvenli, 2. Güvenli, 3. Orta, 4. Güvensiz, 5. Çok güvensiz

4.3. Metodoloji

Mutluluk düzeyi, “1. Mutlu, 2. Orta düzeyde mutlu, 3. Mutsuz” şeklinde sıralı kategoriye sahiptir. Bağımlı değişken sıralı kategorik yapıda olduğunda, doğrusal regresyon modelinin varsayımları çoğunlukla ihlal edilmesi sebebiyle elde edilen tahminler güvenilirliğini yitirebilmektedir. Bu durumda sıralı bağımlı değişken için uygun analiz yöntemi olarak, en yüksek ve en düşük etkileri dikkate alan ve kategorilere rastgele seçilmiş puanlar atanmasını önleyen sıralı logit model tercih edilebilir (Lu, 1999: 271).

Sıralı modellerin temel varsayım, paralel regresyon varsayımdır. Bu varsayım, açıklayıcı değişkenin etkilerinin bağımlı değişkenin her bir kategorisi için sabit olması gerektiğini ifade eder. Başka bir deyişle, M tane kategoriye sahip olan bir bağımlı değişken için M-1 tane modelin ayrı ayrı oluşturulmasına gerek duyulmamakta, açıklayıcı değişkenlerin tüm kategoriler için aynı parametre tahminine sahip olduğu varsayılmaktadır (Akkuş ve Özkoç, 2016: 134). Paralellik varsayımının ihlali, bağımsız değişkenlerin kategori düzeylerine göre farklı etkiler göstermesine neden olur; bu durum, modelin tahmin gücü ve güvenilirliğini olumsuz etkilenmektedir (Williams, 2016: 19). Alternatif olarak tahmin için multinominal logit model tercih edilebilir. Ancak bu modelde, bağımlı değişkenin sıralı yapısı göz ardı edilerek yalnızca kategorik olduğu varsayılmakta ve bu da tahminlerde yanlı sonuçlara yol

¹ YMA'da mutluluk sorusuna verilen yanıtlar, “1. Çok mutlu, 2. Mutlu, 3. Orta, 4. Mutsuz, 5. Çok mutsuz” şeklinde 5'li likert ölçeği ile ölçülmüştür. Çalışmada, verilerin frekans dağılımına uygun olarak 1. ve 2. kategoriler birleştirilerek “Mutlu” ve 4. ve 5. kategoriler birleştirilerek “Mutsuz” olacak şekilde üç seçeneğe indirgenmiştir. Mutluluk değişkeninin üç kategoride sınıflandırılması, bireylerin %49'unun kendisini mutlu, %36'sının orta düzeyde mutlu ve %15'inin ise mutlu olmadığını bildirdiğini göstermektedir.

açabilmektedir. Bu durumda, bağımlı değişkenin sıralı yapısını dikkate alan ve paralel regresyon varsayımının geçerliliğini zorunlu kılmayan genelleştirilmiş sıralı logit modeli (gologit) kullanılmaktadır (Kiren Güler, 2021: 133).

Bağımlı değişken Y_i 'nin M sayıda sıralı kategoriye sahip olduğu varsayıldığında, genelleştirilmiş sıralı logit model aşağıdaki gibi yazılabilir (Williams, 2006: 59):

$$P(Y_i > j) = g(X_i\beta_j) = \frac{\exp(\alpha_j + X_i\beta_j)}{1 + \{\exp(\alpha_j + X_i\beta_j)\}}, \quad j = 1, 2, \dots, M - 1 \quad (1)$$

Y_i 'nin sırasıyla $1, \dots, M$ değerlerini alma olasılıkları şu şekilde ifade edilebilir:

$$P(Y_i = 1) = 1 - g(X_i\beta_1) \quad (2)$$

$$P(Y_i = j) = g(X_i\beta_{j-1}) - g(X_i\beta_j) \quad j = 2, \dots, M - 1 \quad (3)$$

$$P(Y_i = M) = g(X_i\beta_{M-1}) \quad (4)$$

$M = 3$ ise, sonuç değişkeninin üç olası değeri varsa, genelleştirilmiş sıralı logit modeli iki set katsayıya (β_j) sahip olacaktır; yani, aynı anda iki denklem tahmin edilir. Bu katsayılar, 1. kategoriye karşı 2 ve 3. kategori; 1 ve 2. kategoriye karşı 3. kategori şeklinde bir karşılaştırma yapılarak yorumlanabilir (Williams, 2006: 60). Sıralı logit modeli, gologit modelinin özel bir durumudur; bu durumda, her bir j için β_j katsayıları aynıdır, yani denklem 1'de j alt simgelerine gerek yoktur (Williams, 2016: 11).

Çalışmada, bağımlı değişken olan mutluluk düzeyinin sıralı yapısını dikkate alarak uygun modelin seçilebilmesi için paralel regresyon varsayımının geçerliliği sınanmıştır. Tablo 3'te yer alan tüm testlerde $p < 0.01$ düzeyinde sonuçlar elde edilmesi, Türkiye'de mutluluğun belirleyicilerini analiz etmek amacıyla kurulan modelde paralel regresyon varsayımının geçerli olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla analizlerde, paralel regresyon varsayımını gerektirmeyen genelleştirilmiş sıralı logit model kullanılmıştır.

Tablo 3: Paralel regresyon varsayımının testi

	Ki-kare	d.f	Prob > Ki-kare
Wolfe Gould	165.1	26	0,000
Brant	156.8	26	0,000
Score	158.4	26	0,000
Likelihood ratio	165	26	0,000
Wald	160.2	26	0,000

Not: d.f serbestlik derecesini ve Prob > Ki-kare, Ki-kare istatistiğin anlamlılık değerini göstermektedir. Anlamlılık düzeyi, $p < 0,01$, $p < 0,05$ ve $p < 0,1$ olması durumunda regresyon katsayılarının bağımlı değişkenin tüm kategorilerinde aynı olduğu ifade eden H_0 hipotezi reddedilir.

4.4. Bulgular

Türkiye'de bireylerin mutluluğu için belirleyici olan faktörlerin tahmin sonuçları Tablo 4'te rapor edilmiştir. Katsayı yorumları, fark oranı değerleri hesaplanarak yapılacaktır².

Tablo 4: Genelleştirilmiş sıralı logit tahmin sonuçları

Değişkenler	Çok Mutlu/Mutlu		Orta Düzeyde Mutlu	
	Katsayı	Fark Oranı	Katsayı	Fark Oranı
Yaş (referans kategori: 35-44 Yaş Grubu)				
18-24 Yaş Grubu	0.450*** (0.145)	1.568	0.474*** (0.102)	1.607
25-34 Yaş Grubu	0.075 (0.105)	1.078	0.263*** (0.076)	1.300
45-54 Yaş Grubu	-0.270*** (0.100)	0.763	-0.173** (0.073)	0.841
55-64 Yaş Grubu	-0.353*** (0.109)	0.703	-0.128 (0.078)	0.880
65 ve üzeri Yaş Grubu	-0.096	0.908	0.153* (0.078)	1.166

² Gologit modelinde, sıralı logit modeli gibi, katsayılar logit değerini gösterdiği için doğrudan yorumlanamamaktadır. Katsayılar, y^* değişkeninin yeniden ölçülendirilmesi ile marjinal etkiler elde edilerek veya fark oranı değerleri hesaplanarak yorum yapılabilir. Fark oranları, tahmin edilen regresyon katsayılarının üstel değeri alınarak elde edilir. Fark oranının 1'den büyük olması bağımlı değişkenin daha üst bir düzeyinde olma olasılığının yüksek, 1'den küçük olması bağımlı değişkenin daha üst bir düzeyinde olma olasılığının düşük olduğunu ifade eder (Kiren Güler, 2021: 110).

	(0.119)		(0.086)	
Cinsiyet (referans kategori: Erkek)				
Kadın	0.377***	1.458	0.339***	1.403
	(0.072)		(0.051)	
Medeni Durum (referans kategori: Bekâr)				
Evli	0.509***	1.663	0.493***	1.638
	(0.076)		(0.060)	
Eğitim Seviyesi (referans kategori: Bir okul bitirmedi)				
İlköğretim	-0.111	0.895	-0.045	0.956
	(0.118)		(0.088)	
Ortaöğretim	-0.021	0.980	0.012	1.012
	(0.137)		(0.101)	
Yükseköğretim	-0.018	0.982	-0.012	0.988
	(0.139)		(0.105)	
Gelir (referans kategori: 0-8500 TL)				
Hanenin Aylık Toplam Net Geliri	0.190***	1.209	0.046**	1.047
	(0.027)		(0.019)	
Gelirin İhtiyaçları Karşılama Düzeyi (referans kategori: Zor)				
Gelirin İhtiyaçları Karşılama Düzeyi Kolay	0.414***	1.513	0.752***	2.122
	(0.133)		(0.075)	
Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet (referans kategori: Memnun Değil)				
Sağlık Hizmetlerinden Memnun	0.632***	1.882	0.586***	1.796
	(0.081)		(0.066)	
Sağlık Hizmetlerinden Orta Memnun	0.412***	1.510	0.086	1.090
	(0.094)		(0.079)	
SGK Hizmetlerinden Memnuniyet (referans kategori: Memnun Değil)				
SGK Hizmetlerinden Memnun	0.350***	1.419	0.293***	1.340
	(0.078)		(0.059)	
SGK Hizmetlerinden Orta Memnun	0.258***	1.295	-0.197**	0.821
	(0.098)		(0.079)	
Ulaştırma Hizmetlerinden Memnuniyet (referans kategori: Memnun Değil)				
Ulaştırma Hizmetlerinden Memnun	0.276***	1.317	0.195***	1.215
	(0.084)		(0.069)	
Ulaştırma Hizmetlerinden Orta Memnun	0.192*	1.212	-0.027	0.973
	(0.101)		(0.086)	
Mutluluğun Kaynağı Olan Kişiler (referans kategori: Arkadaşlar/Yeğenler/Torunlar/Diğer)				
Kendi/Eş	0.086	1.090	0.184	1.202
	(0.190)		(0.155)	
Çocuklar/Anne-baba	-0.193	0.824	-0.006	0.994
	(0.171)		(0.144)	
Tüm Aile	0.313*	1.368	0.490***	1.633
	(0.162)		(0.136)	
Mutluluğun Kaynağı Olan Değerler (referans kategori: Başarı/İş/Para/Diğer)				
Sağlık/Sevgi	0.634***	1.885	0.418***	1.518
	(0.082)		(0.067)	
Kendi Geleceğinden Umut Düzeyi (referans kategori: Umutlu Değil)				
Geleceğinden Umutlu	1.537***	4.650	1.156***	3.177
	(0.072)		(0.052)	
Önümüzdeki Yıl (2025) Hayat Beklentisi (referans kategori: Daha Kötü Olacak)				
Gelecek Hayat Daha İyi Olacak	0.577***	1.781	0.319***	1.376
	(0.114)		(0.059)	
Gece Yalnız Yürürken Güvenlik Düzeyi (referans kategori: Çok Güvensiz)				
Evde Yalnızken Güvenlik	0.187***	1.205	0.143***	1.154
	(0.046)		(0.038)	
Evde yalnızken güvenlik düzeyi (referans kategori: Çok Güvensiz)				
Gece Yalnız Yürürken Güvenlik	0.076**	1.079	0.106***	1.112
	(0.037)		(0.027)	
Sabit	-2.577***	0.076	-3.950***	0.019
	(0.286)		(0.240)	
Gözlem	9,462	9,462	9,462	9,462
Pseudo R-kare	0.150	0.150	0.150	0.150
LR Ki-kare	2340***	2340***	2340***	2340***

Not: *** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1. Parantez içindeki rakamlar standart hataları gösterir.

Tablo 4'te raporlanan bulgular, sosyo-demografik değişkenlerin mutluluk üzerindeki etkilerinin, mutluluk ekonomisi literatüründeki sonuçlarla genel olarak uyumlu olduğunu göstermektedir. Buna göre 35-44 yaş grubundaki bireylerle karşılaştırıldığında, genç ve yaşlı yetişkinlerin daha yüksek düzeyde mutluluk bildirdiği, buna karşılık orta yaş grubunun görece daha düşük mutluluk düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Fark oranı sonuçları, 35-44 yaş grubuna göre 65 yaş ve üzeri bireylerin orta düzeyde mutlu olma olasılığının 1.166 kat, 18-24 yaş grubunun ise 1.607 kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, 45-54 yaş grubunda yer almak mutlu olma olasılığını 0.763 kat azaltmaktadır. Kadın değişkeninin katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Hesaplanan fark oranına göre, kadınların erkeklere kıyasla mutlu olma olasılığı 1.458 kat daha fazladır. Benzer biçimde, bekâr bireylerle karşılaştırıldığında evli bireylerin mutlu olma olasılığı 1.663 kat daha yüksektir. Bu sonuç da evliliğin mutlulukla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bireyin herhangi bir eğitim kurumunda eğitimini tamamlaması mutluluk düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bireylerin ekonomik durumunu gösteren değişkenlere ilişkin sonuçlar, aylık hanehalkı toplam net gelirindeki artışların mutluluk düzeyleri üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Aylık toplam net gelir düzeyindeki artış, bireylerin mutlu olma olasılığını 1.209 kat artırmaktadır. Gelirin temel ihtiyaçları karşılama düzeyi değişkenine ait katsayının da pozitif işaretli olduğunu görülmektedir. Hesaplanan fark oranına göre bireylerin aylık toplam net gelirleriyle hanesinin temel ihtiyaçlarını karşılama düzeyinin kolay olması, zor olma durumuna göre mutlu olma olasılığını 1.513 kat daha fazla artırmaktadır. Buna göre bireylerin yeterli bir gelir düzeyine sahip olması, mutlu olma olasılığını artırmaktadır.

Kamu hizmetlerinden memnuniyet durumuna bakıldığında, bireylerin sağlık ve ulaştırma hizmetlerinden memnun olması, memnun olmama durumuna kıyasla mutlu olma olasılığını sırasıyla 1.882 ve 1.317 kat daha fazla artırdığı görülmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun hizmetlerinden memnun olan bireylerin, memnun olmayan bireylere göre orta düzeyde mutlu olma olasılığı 1.340 kat daha fazladır. Kamu hizmetlerinden duyulan yüksek memnuniyet, bireylerin mutluluk düzeylerini artıran önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Kişinin hayatta en çok kimi ve hangi değeri mutluluk kaynağı olarak gördüğü, bireysel mutluluğun dinamiklerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Bulgular göre bireylerin tüm ailesini mutluluk kaynağı olarak değerlendirmesi, arkadaşları, yeğenleri, torunları ve diğer kişilere kıyasla orta düzeyde mutlu olma olasılığını 1.633 kat artırmaktadır. Ancak çocuklar/anne-baba ve kendi/eş değişkenine ait katsayılar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Mutlulukla ilişkilendirilen değerler açısından, bireyin mutluluk kaynağı olarak sağlık ve sevgiyi öncelikli değerler arasında görmesi, başarı, iş, para ve diğer değerlere kıyasla mutlu olma olasılığını 1.885 kat artırdığı görülmektedir. Sonuçlardan, sağlık ve sevginin bireylerin yaşamında mutluluğu belirleyen başlıca değerler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Geleceğe yönelik iyimser beklentiler, mutluluk üzerinde anlamlı ve olumlu bir etki göstermiştir. Kendi geleceğinden umutlu olan bireylerin, umutlu olmayanlara kıyasla orta düzeyde mutlu olma olasılığı 3.177 kat daha yüksektir. 2025 yılında hayatın genel olarak daha iyi olacağını bekleyen bireylerin, daha kötü olacağını öngörenlere kıyasla mutlu olma olasılığı 1.781 kat daha yüksektir. Geleceğe dair pozitif beklentilere sahip bireyler, daha yüksek düzeyde mutluluk bildirmektedirler.

Güvenlik algısını ölçen değişkenlere ilişkin tahmin sonuçları, evde yalnızken ve gece sokakta yürürken güvende hissedilmesi, mutluluk düzeyi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bireyin yaşadığı çevrede gece yalnız yürürken hissettiği güvenlik düzeyi arttıkça, mutlu olma olasılığı 1.079 kat artmaktadır. Evde yalnızken hissettiği güvenlik düzeyi arttıkça ise orta düzeyde mutlu olma olasılığı 1.154 kat artmaktadır. Çevresel güvenlik algısı, bireysel mutluluk açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmanın bulguları, Türkiye'de kadınların erkeklere oranla daha mutlu ve evlilerin bekârlara göre mutluluk düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ulusal literatüründeki birçok çalışma da benzer yönde bulgular sunmaktadır (örneğin, Selim, 2008; Dumludağ, 2013; Caner, 2015; Eren ve Aşıcı, 2017; Ayvaz Kızılgöl ve Öndes, 2020; Alkan ve Kavalcı, 2023; Çomaklı Duvar vd., 2025). Kadınların erkelerden daha mutlu olması, Nolen-Hoeksema ve Rusting'in (1999) de vurguladığı üzere, duygu yönetimdeki ve sosyalleşme deneyimindeki farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir. Buna göre duygularını ifade etme ve paylaşma konusunda genellikle daha başarılıdır ve dolayısıyla daha güçlü sosyal bağlara sahiptir. Evli bireylerin bekârlara kıyasla daha mutlu olması ise eşin sağladığı finansal ve duygusal destekle ilişkili olabilir. Ancak Lawrence vd. (2019), evliliğin mutluluk üzerindeki

olumlu etkisinin, çiftlerin karşılıklı destek ve uyum içerisinde oldukları ilişkilerde geçerli olabileceğine dikkat çekmektedir.

Literatürde eğitim ve mutluluk üzerine yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Genel olarak eğitim düzeyinin artması yüksek mutlulukla ilişkili iken (örneğin, Frey ve Stutzer, 2002; Blanchflower ve Oswald, 2004; Bruni ve Stanca, 2008; Caner, 2015; Alkan ve Kavalcı, 2023), eğitimin mutluluk üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığı çalışmalar da mevcuttur (örneğin, Dumludag vd., 2016; Eren ve Aşıcı, 2017; Araki, 2022). Bu çalışmada da eğitim ve mutluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Eren ve Aşıcı'ya (2017) göre, mutluluğun kaynağı doğrudan yüksek eğitim seviyesi değil, bu eğitimin sağladığı ek statü ve gelir düzeyidir. Patria (2022), bireylerin çoğunlukla eğitim düzeylerine uygun işlerde istihdam edilmedikleri için mutsuz olduklarını vurgulamıştır.

Literatürle uyumlu olarak, çalışmada orta yaşlı bireylerin mutsuz, genç ve yaşlı bireylerin mutlu olduğu bulunmuştur. Dumludag vd. (2016) ile Ucal ve Günay (2022) de Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın verilerini kullanarak, benzer sonuca ulaşmışlardır. Blanchflower'a (2021) göre, orta yaş grubundaki bireylerin mutluluk düzeylerinin daha düşük olması, bu döneme özgü bastırılmış yaşam hedefleri, artan ailevi ve mesleki sorumluluklar ile işsizlik, boşanma ve intihar gibi olumsuz yaşam olaylarının bu yaş aralığında daha sık görülmesiyle bağlantılıdır. Blanchflower ve Bryson (2024), orta yaşta gözlemlenen mutluluk düşüşünün özellikle kadınlar arasında daha belirgin olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'de bireylerin mutluluğu üzerinde ekonomik göstergelerin belirleyici bir etkiye sahip olduğunu, analiz bulgularıyla ortaya konmuştur. Türkiye'de bireylerin gelir kategorisinde üst düzeye geçiş yapmalarının mutluluk düzeylerini artırdığı ve mutluluğun, hanehalkı aylık gelirinin temel ihtiyaçları karşılama yeterliliği ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Kiren Gürlü (2021) ile Karaaslan ve Çalmaşur (2023) çalışmaları da Türkiye'de bireysel mutluluğun belirleyicileri arasında gelir yeterlilik düzeyinin ön plana çıktığını göstermiştir. Caner (2015) ve Ugur (2021) da Yaşam Memnuniyeti Araştırması verilerine dayanarak, Türkiye'de bireylerin gelir merdiveninde algıladıkları görece konumun mutluluk düzeylerini etkilediğini göstermişlerdir. Bu bulgular, bireylerin yaşamında ekonomik açıdan meydana gelen olumlu değişimlerin mutluluklarını artırdığı; olumsuz değişimlerin ise mutsuzlukla sonuçlandığı işaret etmektedir.

Bireylerin kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyet düzeyi, mutlulukları açısından olumlu sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Sağlık, ulaştırma ve güvenlik gibi kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet, bireylerin günlük yaşamlarına ilişkin algılarını olumlu yönde etkileyebilir ve kamu kurumlarına duyulan güveni artırabilir. Özellikle nitelikli ve erişilebilir kamu hizmetleri, bireylerin kendilerini değerli hissetme algısını güçlendirir ve bu durum da toplumsal aidiyet duygusunu pekiştirebilir. Dolayısıyla, kamu hizmetlerinden memnuniyet bireylerin yaşam kalitesini artırarak mutluluk düzeylerine katkı sağlayabilir. Gezer ve Aysan (2023) da Türkiye'de kamu hizmetlerinden memnuniyeti yüksek olanların mutlu olma olasılığının yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Benzer şekilde Ayvaz Kızılgöl ve Öndes (2020) ile Polat ve Kılıç (2022) da Türkiye'de kamu hizmetlerinin yeterli olduğunu bildirenlerin mutluluk düzeylerinin yüksek olduğunu göstermişlerdir.

Literatüre mutluluğun geleceğe yönelik olumlu beklentilerle birlikte arttığını gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (bkz. Stutzer 2004; Dumludag, 2013; Caner, 2015; Ayvaz Kızılgöl ve Öndes (2020); Kanlıoğlu ve Dumludağ, 2022; Şehribanoğlu, 2024; Caglayan-Akay vd., 2025). Bu çalışma da literatürdeki sonuçları destekler niteliktedir. 2025 yılına ilişkin umut dolu beklentiler mutluluğu olumlu yönde etkilemektedir. Stutzer'e (2004) göre bireylerin öznel iyi oluş düzeyleri sadece mevcut koşullara değil, geleceğe dair inanç ve beklentilere de bağlıdır. Geleceğe umutla bakan bireyler, karşılaştıkları zorlukları geçici ve aşılabılır olarak değerlendirir; bu yaklaşım ise mutluluğun sürdürülmesine katkıda bulunur. Myers ve Diener (2018) de olumlu beklentilerin bireyin olaylara daha iyimser bakmasını sağlayarak mutluluk hissini güçlendirebileceğini belirtmiştir.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalarla tutarlı olarak, bireylerin en çok kendileri, eşleri ve aileleriyle ilişkili olarak mutluluk deneyimledikleri; sağlık ve sevginin ise mutluluğun değer temelli belirleyicileri arasında ön plana çıktığı sonucuna varılmıştır. Alkan ve Kavalcı (2023) ile Çomaklı Duvar vd. (2025) da çalışmalarında, Türkiye'de bireyleri hayatta en çok mutlu eden kişinin tüm aile üyelerinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Ayvaz Kızılgöl ve Öndes (2020) ile Karaaslan ve Çalmaşur (2023) da mutluluğun kaynağını oluşturan değerler arasında sevgi ve sağlığın, iş ve paraya kıyasla daha önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Becchetti vd.'ne (2011) göre para, başarı, iş gibi unsurlar bireylerde dışsal tatmin sağlar; buna karşılık sevgi, bağ kurma, aidiyet, sağlık daha içsel ve sürekli nitelikte olup temel psikolojik ihtiyaçlara hitap eden mutluluk kaynaklarıdır. Bruni ve Stanca (2008) çalışmalarında, mutluluk üzerinde en güçlü etkiye sahip olan göstergenin aileyle birlikte geçirilen vakit olduğu göstermişlerdir. Araştırmacılar, bu etkinin aile bireylerinin birbirlerini yakından tanımaları sonucu oluşan güçlü duygusal ve deneysel bağlarla ilişkili olabileceğini belirtmişlerdir.

Çevresel güvenlik algısının bireysel mutluluk düzeyini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu görülmüştür. Tuncer ve Akdemir'e (2021) göre güvenlik duygusu, sosyal hayatın sürdürülebilirliğinin temel bileşenlerinden biridir. Bireyin evde veya kamusal alanlarda yalnızken duyduğu güven hissi, tehdit algısı taşımadan özgürce hareket edebilmesine ve günlük yaşamda huzurlu ve rahat hissetmesini sağlar. Yaşadığı çevrede tehdit veya tehlike algılaması ise kamusal alanlara katılımını kısıtlayarak sosyal etkileşimlerini ve dolayısıyla mutluluk düzeyini olumsuz yönde etkileyebilir. Eren ve Aşıcı (2017) da çalışmalarında, Türkiye'de yaşadığı çevreyi güvensiz olarak değerlendiren bireylerin mutluluk düzeylerinin daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Caglayan-Akay vd. (2025) de pandemi süreci ve sonrasında Türkiye'de bireylerin evde ve sokakta hissettikleri güvenlik kaygısının, mutluluk düzeylerini azalttığını göstermişlerdir.

6. SONUÇ

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru, davranışsal iktisadın yükselişiyle birlikte, mutluluk ölçümleri anket temelli verilere dayanarak yapılmaya başlanmıştır; böylece, sosyo-demografik göstergeler, kişilik özellikleri, kurumsal yapı gibi mutlak gelirin ötesindeki faktörlerin de mutluluk üzerindeki etkileri araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışmada da 2024 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın verileri kullanılarak, Türkiye'de bireylerin mutluluğunu belirleyen unsurlar mutlak gelirin yanı sıra diğer ekonomik, demografik, kavramsal ve durumsal faktörler açısından ampirik olarak analiz edilmiştir.

Genel olarak bu çalışmada, Türkiye'de ekonomik ve sosyo-demografik göstergelerin bireylerin mutluluk düzeyi üzerinde belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra, kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet, bireylerin mutluluk kaynağı olarak atfettiği değerler ve kişiler, geleceğe yönelik beklentiler ile güvenlik algısının da bireysel refahı önemli ölçüde şekillendirdiği ortaya çıkmıştır. Özetle çalışma, Türkiye'de maddi faktörlerin ötesinde, öznel ve maddi olmayan faktörlerin de bireylerin mutluluk algısı üzerindeki belirleyici etkisini göstermektedir.

Bu araştırmanın bulgularından yola çıkarak, Türkiye'deki bireylerin mutluluğunu artırmaya yönelik politika yapıcılarına önerilerde bulunulabilir. Öncelikle bireylerin gelirinin temel ihtiyaçları karşılama düzeyini artırmaya yönelik olarak, gelir politikalarının uygulanması ve sosyal transfer mekanizmalarının güçlendirilmesi uygun bir strateji olabilir. Örneğin, düşük gelirli hanelere doğrudan nakit transferleri sağlanabilir ve vergi muafiyetleri veya indirimleri gibi mali düzenlemeler uygulanabilir. Yaşam maliyetlerine uygun olarak asgari ücretin belirlenmesi de bireylerin satın alma gücünün korunması açısından önem taşımaktadır. Özellikle emeklilere yapılan ödemelerin tutarları, yaşam maliyetlerindeki değişimlere dikkate alınarak güncellenebilir.

Temel kamu hizmetleri olan sağlık, ulaştırma ve sosyal güvenlik alanlarında vatandaş memnuniyetini artırmak amacıyla, hizmet kalitesini yükselten ve aynı standartta hizmet erişimini sağlayan politikalar hayata geçirilmelidir. Bu çerçevede hastanelerde bekleme sürelerinin azaltılması için randevu sistemleri iyileştirilebilir ve aile hekimliği uygulamaları güçlendirilebilir. Sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak için sigorta primleri devlet tarafından karşılanabilir. Ulaştırma hizmetlerinde memnuniyeti artırmak için toplu taşıma araçlarının güvenlik seviyelerinin iyileştirilmesi, çalışan ve öğrenciler için esnek sefer seçeneklerinin artırılması ve bilet fiyatlarının gelir gruplarına uygun şekilde düzenlenmesi önemlidir. SGK hizmetlerinden memnuniyeti artırmaya yönelik de geri bildirim ve şikâyet mekanizmaları etkinleştirilebilir. Prim borcu olanlar için ödeme kolaylığı getirilebilir.

Bireylerin geleceğe ilişkin olumlu beklentiler geliştirebilmeleri için, Türkiye'de önemli bir makroekonomik sorun olan enflasyonla mücadelede para ve maliye politikalarının kapsamı genişletilebilir. İçinde bulunduğumuz ekonomik durgunluk döneminde işsiz kalan veya gelir kaybı yaşayan bireylere yönelik mali yardım programları uygulanabilir. Çalışan bireylerin geleceğe dair umut ve mutluluk düzeylerini artırmaya yönelik ise esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma imkânları gibi yasal düzenlemeler yapılabilir.

Çevresel güvenlik algısının artırılması amacıyla, aydınlatma altyapısının iyileştirilmesi ve toplu taşıma ile kamusal alanlarda güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesine yönelik politikalar geliştirilebilir. Örneğin, toplu taşıma duraklarında kamera sistemlerinin kurulması ve parklar, alt geçitler, bisiklet yolları gibi alanların yeterli şekilde aydınlatılması sağlanabilir. Konut güvenliğini artırmak için, düşük gelirli hanelerin bulunduğu bölgelerde ev güvenlik sistemlerine erişim sağlayan destek mekanizmaları hayata geçirilebilir. Kadınlar, yaşlılar ve diğer hassas grupların güvenlik ihtiyaçlarını dikkate alan politikaları da oluşturulabilir.

Bu çalışma, Türkiye'de bireylerin mutluluğu ve mutluluğun belirleyicilerine ilişkin kapsamlı ve güncel bulgular sunmaktadır. Ancak kullanılan veri seti, mutluluğun önemli belirleyicileri arasında yer alan bireylerin kişilik yapısı ve psikolojik göstergelere dair bilgi içermemektedir. Bu nedenle Türkiye'de bireylerin ruhsal durumları ile kişilik özelliklerinin mutluluk düzeylerine olan etkisi araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Ayrıca Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın kesitsel veri seti olması sebebiyle, elde edilen sonuçlardan nedensel çıkarımlar yapılamamaktadır.

Örneğin, daha mutlu bireylerin sağlığından daha memnun olduklarına yönelik bir genelleme yapılamaz. Belirtilen bu kısıtlar, mutluluk ekonomisi alanında gelecekte yapılacak çalışmalarda araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedir (The author of this article confirm that his/her work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the author).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).

KAYNAKÇA

- Akkuş, Ö. ve Özkoç, H. (2016). *Stata Uygulamaları ile Nitel Veri Analizi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Alkan, F. ve Çilesiz, N. (2022). "Mutluluk Ekonomisinin G7 Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10, 70-81.
- Alkan, Ö. ve Kavalcı, K. (2023). "Gender Differences in Happiness During COVID-19 Pandemic: Evidence from Türkiye". *Psychiatry Behav. Sci*, 13, 153-165.
- Allen, R. G. D. (1935). "A Note on the Determinateness of the Utility Function", *Review of Economic Studies*, 2, 155-158.
- Araki, S. (2022), "Does Education Make People Happy? Spotlighting the Overlooked Societal Condition", *Journal of Happiness Studies*, 23/2, 587-629.
- Ayvaz Kızılgöl, Ö. ve Öndes, H. (2020). "2009-2019 Döneminde Türkiye'de Bireylerin Mutluluk Düzeylerinin İncelenmesi", *Journal of Management and Economics Research*, 18/4, 73-90.
- Becchetti, L., Trovato, G. ve Londono Bedoya, D. A. (2011). "Income, Relational Goods and Happiness", *Applied Economics*, 43/3, 273-290.
- Bentham, J. (1789). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, Oxford.
- Blanchflower, D. G. (2021). "Is Happiness U-Shaped Everywhere? Age and Subjective Well-Being in 145 Countries", *Journal of Population Economics*, 34/2, 575-624.
- Blanchflower, D. G. ve Oswald, A. J. (2004). "Well-being over Time in Britain and the USA", *Journal of Public Economics*, 88/7-8, 1359-1386.
- Blanchflower, D. G., Bell, D. N., Montagnoli, A. ve Moro, M. (2014). "The Happiness Trade-Off between Unemployment and Inflation", *Journal of Money, Credit and Banking*, 46/2, 117-141.
- Blanchflower, D. ve Bryson, A. (2024). "The Gender Well-Being Gap", *Social Indicators Research*, 173/3, 1-45.
- Bruni, L. ve Stanca, L. (2008). "Watching Alone: Relational Goods, Television and Happiness", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 65/3-4, 506-528.
- Caglayan-Akay, E., Ertok-Onurlu, M. ve Komuryakan, F. (2025). "Do the COVID-19 Policies Affect the Happiness of the Turkish People? Evidence from the Life Satisfaction Survey", *International Journal of Community Well-Being*, 8, 61-106.
- Caner, A. (2015). "Happiness, comparison effects, and expectations in Turkey", *Journal of Happiness Studies*, 16/5, 1323-1345.
- Clark, A. E. (2018). "Four Decades of the Economics of Happiness: Where Next?", *Review of Income and Wealth*, 64/2, 245-269.
- Clark, A. E., Frijters, P. ve Shields, M. A. (2008). "Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and other Puzzles". *Journal of Economic literature*, 46/1, 95-144.
- Colombo, E. ve Stanca, L. (2014). "Measuring the Monetary Value of Social Relations: A Hedonic Approach", *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 50, 77-87.
- Çomaklı Duvar, N., Kabakuş, A. K., İyit, N. ve Alkan, Ö. (2025). "A Study on The Determination of the Factors Affecting the Happiness Levels of Older Individuals During the COVID-19 Pandemic in Turkish Society", *PloS One*, 20/1, e0316000.

- Di Tella, R. D., MacCulloch, R. J. ve Oswald, A. J. (2003). "The Macroeconomics of Happiness", *Review of Economics and Statistics*, 85/4, 809-827.
- Di Tella, R. ve MacCulloch, R. (2006). "Some Uses of Happiness Data in Economics", *Journal of Economic Perspectives*, 20/1, 25-46.
- Dolan, P., Peasgood, T. ve White, M. (2008). "Do we Really Know What Makes us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-Being", *Journal of Economic Psychology*, 29/1, 94-122.
- Dumludag, D. (2013). "Life Satisfaction and Income Comparison Effects in Turkey", *Social Indicators Research*, 114/3, 1199-1210.
- Dumludag, D., Gokdemir, O. ve Giray, S. (2016). "Income Comparison, Collectivism and Life Satisfaction in Turkey", *Quality & Quantity*, 50, 955-980.
- Easterlin, R. (1974). "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", *Nations and Households in Economic Growth*, (Ed: P. A. David ve M. W. Reder), Academic Press, New York.
- Easterlin, R. A. (1995). "Will Raising the Incomes of all Increase The Happiness of all?", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27/1, 35-47.
- Easterlin, R. A. ve O'Connor, K. J. (2025). *The Happiness Revolution in Europe. Elements in Economics of European Integration*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O. ve Zweig, J. S. (2010). "The Happiness–Income Paradox Revisited", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107/52, 22463-22468.
- Eren, K. A. ve Aşıcı, A. A. (2017). "The Determinants of Happiness in Turkey: Evidence from City-Level Data", *Journal of Happiness Studies*, 18, 647-669.
- Fisher, I. (1892). "Mathematical Investigations in the Theory of Value and Prices", *Transaction of the Connecticut Academy*, 9,1-124.
- Frey, B. S. (2018). *Economics of Happiness*, Springer International Publishing, Cham, Switzerland.
- Frey, B. S. ve Stutzer, A. (2000). "Happiness, Economy and Institutions". *The Economic Journal*, 110/466, 918-938.
- Frey, B. S. ve Stutzer, A. (2002). *Happiness and Economics How the Economy and Institutions Affect Well-Being*, Princeton University Press, New Jersey.
- Gezer, T. ve Aysan, Ü. (2023). "Sosyal Politikaların Mutluluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30/1, 179-196.
- Graham, C. (2005). "The Economics of Happiness Insights on Globalization from a Novel Approach", *World Economics*, 6/3, 41-55.
- Hicks, J. R. (1939). "The Foundations of Welfare Economics", *The Economic Journal*, 49/196, 696-712.
- İnan, M. (2020). "Türkiye'de Yıllık Yağış ve Nem Oranının Mutluluk Düzeyine Etkisi", *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/1, 117-128.
- Kamilçelebi, H. ve Burger, M. J. (2025). "Fairness Perceptions Mediate the Relationship between Income Comparisons and Subjective Well-Being: Evidence from Türkiye", *Applied Economics Letters*, 32/16, 2344-2348.
- Kanlıoğlu, M. B. ve Dumludağ, D. (2022). "The Relationship between Unemployment, Employment Expectations and Happiness in Turkey for the Years: 2003-2018", *Journal of Research in Economics*, 6/1, 1-19.
- Karaaslan, K. Ç. ve Çalmaşur, G. (2023). "Nitel Tercih Modellerine Dayalı Ampirik Bir Analiz: Türkiye'deki Bireylerin Mutluluk Düzeylerinin Belirleyicileri", *Türk Psikoloji Dergisi*, 38/92, 1-35.
- Kiren Güler, Ö. (2021). "Sıralı Regresyon Modelleri ve Stata Uygulamaları". *Uygulamalarla Mikroekonometri*, (Ed: Ş. Üçdoğruk Birecikli ve S. Şengül), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Krekel, C., Kolbe, J. ve Wüstemann, H. (2016). "The Greener, the Happier? The Effect of Urban Land Use on Residential Well-Being", *Ecological Economics*, 121, 117-127.
- Lawrence, E. M., Rogers, R. G., Zajacova, A. ve Wadsworth, T. (2019). "Marital Happiness, Marital Status, Health, and Longevity", *Journal of Happiness Studies*, 20/5, 1539-1561.
- Levinson, A. (2012). "Valuing Public Goods Using Happiness Data: The Case of Air Quality", *Journal of Public Economics*, 96/9-10, 869-880.

- Lu, M. (1999). "Determinants of Residential Satisfaction: Ordered Logit vs. Regression Models", *Growth and Change*, 30/2, 264-287.
- Montgomery, M. (2022). "Reversing the Gender Gap in Happiness", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 196, 65-78.
- Myers, D. G. ve Diener, E. (2018). "The Scientific Pursuit of Happiness", *Perspectives on Psychological Science*, 13/2, 218-225.
- Nikolova, M. ve Graham, C. (2021). "The Economics of Happiness", *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics*, (Ed: K. F. Zimmermann), Springer International Publishing, Cham, Switzerland.
- Nolen-Hoeksema, S. ve C. L. Rusting (1999), "Gender Differences in Well-Being", *Well-Being: Foundations of Hedonic Psychology*, (Ed: D. Kahneman, E. Diener ve N. Schwarz), Russell Sage Foundation, New York.
- Oswald, A. J. (1997). "Happiness and Economic Performance", *The Economic Journal*, 107/445, 1815-1831.
- Pareto, V. (1909). *Manual of Political Economy*, Kelley, New York.
- Patria, B. (2022). "Modeling The Effects of Physical Activity, Education, Health, and Subjective Wealth on Happiness Based on Indonesian National Survey Data", *BMC Public Health*, 22/1, 959.
- Polat, Y. E. ve Kılıç, E. (2022). "Covid-19 Döneminde Mutluluk ile Mutluluğun Temel Belirleyicileri İlişkisi: Isparta Örnekleme Üzerinden Değerlendirme", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 14/2, 176-202.
- Rasciute, S., Downward, P. ve Greene, W. H. (2017). "Do Relational Goods Raise Well-being? An Econometric Analysis", *Eastern Economic Journal*, 43/4, 563-579.
- Robbins, L. (1938). "Interpersonal Comparisons of Utility: A Comment", *The Economic Journal*, 48/192, 635-641.
- Rode, M. (2013). "Do Good Institutions Make Citizens Happy, or do Happy Citizens Build Better Institutions?". *Journal of Happiness Studies*, 14, 1479-1505.
- Rojas, M. (2019a). "The Relevance of Richard A. Easterlin's Groundbreaking Work. A Historical Perspective", *The Economics of Happiness How the Easterlin Paradox Transformed our Understanding of Well-Being and Progress*, (Ed: M. Rojas), Springer International Publishing, Cham, Switzerland.
- Rojas, M. (2019b). "Relative Income and Happiness in Latin America: Implications for Inequality Debates", *The Economics of Happiness how the Easterlin Paradox Transformed our Understanding of Well-Being and Progress* (Ed: M. Rojas), Springer International Publishing, Cham, Switzerland.
- Samuelson, P. A. (1938). "The Numerical Representation of Ordered Classifications and the Concept of Utility". *Review of Economic Studies*, 6, 65-70.
- Scitovsky, T. (1976). *The Joyless Economy: An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction*. Oxford University Press, New York.
- Selim, S. (2008). "Türkiye'de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17/3, 345-358.
- Smith, A. (1759). *The Theory of Moral Sentiments*, A. Miller, London.
- Stutzer, A. (2004). "The role of income aspirations in individual happiness", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 54/1, 89-109.
- Şehribanoğlu, S. (2024). "Covid 19 Öncesi ve Sonrası Algılanan Mutluluk", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 66, 72-85.
- Tuncer, C. O. ve Akdemir, N. (2021). "Güvenlik Algısına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir İnceleme". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17/40, 825-863.
- TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması. (04.07.2025) https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Mikro_Veri
- Ucal, M. ve Günay, S. (2022). "Household Happiness and Fuel Poverty: A Cross-Sectional Analysis on Turkey", *Applied Research in Quality of Life*, 17/1, 391-420.
- Ugur, Z. B. (2021). "Does Money Buy Happiness in Turkey?", *Applied Research in Quality of Life*, 16/3, 1073-1096.
- Veenhoven, R. (2010). "Greater Happiness for a Greater Number: Is that Possible and Desirable?", *Journal of Happiness Studies*, 11, 605-629.
- Veenhoven, R. ve Dumludağ, D. (2018). "İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu Muyuz?", *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, (Ed: D. Dumludağ, Ö. Gökdemir, L. Neyse ve E. Ruben), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- WHR (2024). Dünya Mutluluk Raporu, 2024. (04.07.2025) <https://www.worldhappiness.report/ed/2024/>

Williams, R. (2006). "Generalized Ordered Logit/Partial Proportional Odds Models for Ordinal Dependent Variables", *The Stata Journal*, 6/1, 58-82.

Williams, R. (2016). "Understanding and Interpreting Generalized Ordered Logit Models", *The Journal of Mathematical Sociology*, 40/1, 7-20.

Xia, X., Yu, Y. ve Zou, Y. (2022). "Air Pollution, Social Engagement and Subjective Well-Being: Evidence From the Gallup World Poll", *Environmental Science and Pollution Research*, 29/34, 52033-52056.